

Kent Günahkârlığı: Kent Dindarlığında Dünyevileşme/Sekülerleşme Eğilimleri ve Günahkârlık Algısında Sapmalar/Çarpılmalar

Urban Sinfulness: The Tendencies of Secularization in the Urban Piety and the Deviances /Distortions in the Sense of Sinfulness

Mehmet Aygün

Özet: Son yıllarda basında ve sosyal bilim çevrelerinde “kent/şehir dindarlığı” kavramı sıklıkla tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Kavram, siyasal ve toplumsal koşulların etkisiyle ortaya çıkan gelişmeler nedeniyle canlı tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu çalışmanın konusu günümüzde giderek artan “kent günahkarlığı” ve kentte yaşayan insanların günah algısındaki çarpıklıktır. Kent günahkarlığı tezi, “kentte yaşayan insanların günah algısının, kırsal yaşam deneyimleri ve kültürü içinde oluştuğunu, bu açıdan kentlerde yaşayan günah durumlarını açıklamaktan uzak olduğu” görüşüne dayanmaktadır. Geleneksel dini eğitim ve terbiye içinde kullanılan günah söylemi günümüz insanının davranışlarını değerlendirmeye yetmediği gibi bir “günahsızlık” algısına da yol açmaktadır. Günümüzde kentler “büyük günah” ilişkilerinin merkezi haline gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kent dindarlığı, kent günahkarlığı, gelenek, modernlik

Abstract: In recent years, “urban piety” has become a controversial concept in media and social science circles. The concept has been at the centre of the heated debates due to the developments emerged within the influence of the political and social circumstances. The subject of this study is the “urban sinfulness” which is ever-increasing at the present time and the distortion in the sense of sin among the people who live in cities. “The sinfulness sense of the people living in cities are formed within their rural life experiences and culture, so they are unable to explain their sinful conditions in cities.” Therefore, the thesis of urban sinfulness is based on this view. The sin discourse that is used within the traditional religious education and training don’t suffice to evaluate the behaviours of today’s people. In addition, it leads to the sense of “sinlessness”. At the present time, cities have become the centre of “the major sin” relations.

Keywords: Urban piety, urban sinfulness, tradition, modernism

Giriş

Bu çalışmada son dönemlerde sıklıkla kullanılan “kent/şehir dindarlığı” kavramı ile ilişkili olarak geliştirilmiş “kent günahkârlığı” kavramı ve günümüz kentlerinde günahkârlığın tarihsel ve toplumsal koşulları ele alınacaktır. Dini bir değer yargısı olan “günah” kavramı bu yazıda, hem dini anlamda hem de dini bağlamın dışında sosyolojik ve felsefi bir kavram olarak kullanılacaktır. Konu ilahiyat açısından değil, sosyolojik bir yaklaşımla ele alınacaktır. Günah kavramı ve olgusunun dini boyutu bu yazının konusu değildir.

2008 yılında Mehmet Altan tarafından geliştirilen kent dindarlığı tezi, sosyal bilim ve ilahiyat çevrelerinde tartışmalara yol açmış ve genel bir kabul görmüştür. Bir makalede ortaya konan bu tez daha sonra geliştirilerek 2010 yılında kitap olarak yayınlanmıştır.¹ Son dönemlerde toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan “yükselen İslamcı sınıflar”, “yeni muhafazakarlık” kavramlarıyla birlikte konjonktüre uygun düşen Altan’ın “kent dindarlığı” tezi -kavramın kendisinde olmasa da- bazı çelişkiler taşımakta ve tartışmalı temellere dayanmaktadır. Kent dindarlığı tezini “kültürel İslam” ve “siyasal İslam” karşılığı temelinde dayandıran Altan, küresel liberal sistemle uyumlu bir dindarlık öngörmektedir.

Kent günahkarlığı kavramı, kent dindarlığı kavramına karşıt değil ancak kent dindarlığının karşıtı olarak ortaya konan köy(lü) dindarlığı ve “yeni küre-muhafazakarlığın” egemenliği ile ortaya çıkan dini-ahlaki anlayışla ilgilidir. Altan’ın, kent dindarının/dindarlığının yokluğunu ortaya koymak için kullandığı argümanlar aslında kent günahkarını/günahkarlığını tanımlamakta ve ona uygun düşmektedir. Diğer yandan kent dindarının/dindarlığının karşıtı köy dindarı/dindarlığı değil, kent günahkarlığıdır. Bizim kent günahkarlığı kavramımızın karşıtı da köy günahkarlığı değildir.

Kent günahkarlığı tezi, “kentte yaşayan insanların günah algısının, kırsal yaşam deneyimleri ve kültürü içinde oluşan günah algısı” olduğu temel görüşüne dayanmaktadır. Daha açık bir ifade ile bugün kentlerde yaşayan insanların günah algısı ve inancı, günah saydıkları olgular kırsal/geleneksel yaşam deneyimi ve kültürü içinde oluşmuştur. Yani kent yaşamı içinde karşılaşmayacakları, var olmayan durum ve olgulara dayanmaktadır. Böyle bir algı günahkarlığın yüksek düzeyde yaşandığı kentte insanlarda “günahsızlık” düşüncesine yol açmaktadır. Yani geleneksel yaşamın ve geleneksel dinsel öğretinin insanlarda oluşturduğu günah-sevap inancı, günümüz kent yaşamı içindeki insanların eylemlerini değerlendirmeye yetmemektedir. Bu durumda oldukça günahkar olan kent insanı günahkarlığının farkına varamamaktadır. Onun kafası hala “komşunun bağındaki elma ağacından yediği elmadır.” Bu algı da geleneksel dini eğitim ve terbiyede çok anlatılan bir dini kıssaya dayanmaktadır.² Bu çalışmada önce konumuzla ilgi-

¹ Mehmet Altan, *Kent Dindarlığı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

² Bu hikayede İmam-ı Azam’ın babasının bir derede abdest alırken suya kapılıp gelen bir elmayı ısırması ile hata yaptığını anlayıp sahibini araması, ondan helallik dilemesi ile başlanan ve helal etmesi için elmanın sahibine iki sene hizmet etmesi anlatılır. Hizmetin sonunda elmayı helal eden bahçe sahibi kızını ona verir. Bu evlilikten doğan İmam-Azam (Sabit) üç yaşında iken üç günde Kur’anı hatmeder. Annesi ona, “Ah oğlum, baban o elmayı ısırmasa idi sen bir günde hatmedecektin” der. Bu söz İslam dünyasında tıpkı Hıristiyanlıkta olduğu gibi günahın babadan (atadan) oğula geçtiğini göstermektedir. Anadolu’da insanların, babasının işlediği yüz kızartıcı bir davranışla anılması bu durumun kültürel olarak da yaşandığını göstermektedir. Benzer durumu *On Emir*’de de görüyoruz. “...Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarına uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.”

li haram, günah, günahkarlık, tövbe, helal, sevap gibi kavramların dinsel, felsefi ve toplumsal anlamları açıklanacaktır. Daha sonra “kent günahkarlığı” kavramı ve kavramın ifade ettiği günah durumları ele alınacaktır.

Günah Kavramı

Günah sözcüğü dilimize Farsçadan geçmiş dini bir kavramdır.³ Tanrı'nın açıkladığı ilahi kanunlara karşı yapılan bilinçli ihmalkarlık ve inkar olarak tanımlanmaktadır. Günah işleyen ve günahı olana da günahkar denmektedir.

Dinin temel yargısı günah ve karşıtı sevap kavramları felsefi ve sosyolojik bir anlam da taşımaktadır. Yine günlük dilde/yaşamda günah, dini bağlamı dışında da kullanılmaktadır. Bu tür kullanımda vurgu daha çok ahlaki bir nitelik taşımaktadır. Teoloji/ilahiyat dışında günahın en açık anlamına kavuştuğu alan felsefedir. Felsefi anlamında günah, inanca aykırı eylem ve olguları ifade eder. Bir Din Sosyolojisi'nden bahsedilse de, günah ve benzeri olgular/kavramlar sosyolojide yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Din Sosyolojisi'nde dine ilişkin değerlendirmeler “dinin önemli bir toplumsal kurum” ve “toplumsal düzeni ve kontrolü sağlayan önemli bir olgu” olduğu vurgusundan öte geçmemektedir. Dinin günlük yaşam pratikleri ve insanların dinsel anlam dünyası üzerinde yeterince çalışma yapılmamaktadır.

Günah kavramı günlük dilde, dindeki anlamından bağımsız olarak ama taşıdığı ağırlığa bağılı olarak da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir insana duyulan nefreti ifade etmek için kullanılan “günahı kadar sevmemek”, cimriliği ifade etmek için kullanılan “günahını vermez” ve her türlü suçu başkasına atmak anlamında kullanılan “günah keçisi” gibi örnekler bunlardan birkaçıdır.

Yine günah sözcüğü, bir varlığın, olayın, kentın, mekânın belli özelliklerini-çoğunlukla olumsuzluğunu- vurgulamak için kullanılabilir. “*Günah Şehri*”, “*Günaha Son Çağrı*”, “*Günah Tohumu*”, “*Günah Keçisi*” film ve kitapları bunlara verilecek birkaç örnektir. Günah bu örneklerde olduğu gibi çarpıcı, dikkat çekici gizemli çağrışımlar yapmaktadır. Hangi bağlamda kullanılırsa kullanılsın günah kavramı, olumsuzluğu, kötü olanı ve istenmeyeni ifade etmektedir. Hemen hemen bütün İbrahim'i dinlerde ve inanç öğretilerinde günah kavramına rastlanmaktadır. Bu açıdan günah evrensel bir olgu olarak görülebilir.

İslam ilmiyelerinde⁴ ve dini fasiküllerde “yedi büyük günah” veya “yetmiş büyük günah” sınıflandırmalarına sık rastlanmaktadır.⁵ Bu sınıflandırmalarda tam bir ortaklık yoktur. Bazı kaynaklarda 54 farza bağılı olarak 54 büyük günah

³ Toplum olarak İslamiyet'i İran üzerinden kabul etmemizin bir sonucu olarak inanç ve ibadetlere dair birçok kavram Fars kökenlidir. Namaz, oruç gibi.

⁴ İlmihal, bir dinin temel ilke ve esaslarını ortaya koyan eserlerdir.

⁵ İlmihallerde dini inanç ve ibadetlerde sayıların oldukça öne çıkması dikkat çekmektedir. İnanç ve ibadetlerde sayıların bu kadar önemsenmesi araştırmaya muhtaç bir konudur.

sayılırken bazılarında 70, 72⁶ ve 74 büyük günah sıralanmaktadır. İbn Hacer el-Heytemî ise **dört yüz altmış yedi** büyük günahtan bahsetmiştir.

Büyük günah olarak nitelendirilen eylemler / durumlar ve bunların sıralaması da ilmihali yazan kişinin cemaatine, inancına ve hayat önceliklerine göre değişmektedir. Diğer yandan sınıflamalar imanın şartları, İslam'ın şartları, haram-helal ve ahlaki eylemlere göre de yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalarda "Allah'a şirk koşmak" büyük günahı dışında sıralamalar değişmektedir. Günah listelerinde sayılan günahlar dikkatle incelendiğinde iman ve İslam'ın şartları ile ilgili olanlar dışındakilerin geleneksel yaşam koşulları içindeki insan eylemleriyle ilgili oldukları görülmektedir. Bugünün dünyasında yaşanmayan/yaşanmayacak ve artık insanların çoğunluğu tarafından günah olarak görülmeyen durumlarla ilgilidir.⁷ Bunların çoğunluğu "hukuksal suç" olarak görülmektedir. Bu anlamda modern kent insanının eylemleri için dinsel bir bağlayıcılığı ve yaptırımını olamamaktadır. Bazı büyük günahlar Kur'an ayetlerine dayandırılırken bazı günahlar peygamberin hadislerine dayandırılmaktadır. Ayetlere dayandırılan günah hükümleri açık, anlaşılır, akla ve mantığa uygunken hadislere veya onların yorumlarından çıkartılan günahlar belirsizlikler ve çelişkiler taşımaktadır. Bir ilmihalde "Kafirlerle silah satmak", "Sapıtırıcı kitap ve yayınları okumak, onlarla meşgul olmak" büyük günahlardan sayılırken, başka bir ilmihalde "Avretler (kadının) kocasından izinsiz ziyarete gitmek", "Avretler, (kadının) erinin döşeğinden kaçmak"⁸ gibi davranışlar büyük günah sayılmaktadır.

Günah konusunu İlmihallerden ve dini içerikli yayınlardan oldukça farklı bir yaklaşımla ele alan İhsan Eliaçık, Kur'an'da yedi yerde büyük günahın geçtiğini söylemektedir. Eliaçık'a göre, "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır" (Necm; 53/31) ayetinin devamında büyük günahtan bahsedilmesi nedeniyle, büyük günah (*kebarie'l-ism*) "sahiplenme" (mülk) ile ilgilidir. Allah'ın mülkünü ve insanların alın terini sahiplenmek büyük günahtır. Yine Vakıa Suresi'nde geçen "zenginliğin şımarttığı kimseler" (*mutrefin*) büyük günah (*hınsı'l-azim*) işleyen günahkarlardır. Eliaçık'ın saydığı diğer günahlar da, mal-mülk biriktirmek, baskı-zulüm ve zorbalık, mal ve meta hırsına kapılmak, kamunun malını talan etmek, başkasının payına göz dikmektir. Ona göre, "Kur'an'da "büyük günah" Allah'a ait olanı sahiplenme (mülk) etrafından dönmektedir."⁹

Hıristiyanlıkta da İslam'da olduğu gibi yedi büyük günahtan bahsedilmektedir. "Yedi Ölümçül Günah", "Kardinal Günahları" veya "Temel Günahlar" olarak nitelenen bu günahlar Latince adlarının ilk harflerinden oluşan SALIGIA ile ifade edilmektedir. Bu yedi büyük günah, Kibir, Açgözlülük, Şehvet Düşkün-

⁶ Muhammed Hamidi, Ali bin Emrullah, *İslam Ahlakı*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 311-314.

⁷ Günaha konu olan toplumsal koşullar olmadığı gibi eylemin günah olduğunun bilincine vardırarak söylemler de kent günahlarıyla ilgili değildir.

⁸ Muhammed Hamidi, Ali bin Emrullah, *İslam Ahlakı*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 312.

⁹ R. İhsan Eliaçık, *Sosyal İslam Dinin Direği Paylaşımıdır*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 26-34.

lûğü, Kıskançlık, Oburluk, Öfke (Yıkıcılık), ve Tembellik (Miskinlik)'tir. Burada görüldüğü gibi, Hıristiyanlıkta Yedi Büyük Günah insanın kötü, olumsuz duygularına dayanmaktadır. İnsanda potansiyel olarak var olan kötü hasletlere dayanmaktadır. İslam'da ise büyük günahlar, İnsanın Allah'la ilişkisinde, (Allah'ı kabul-reddetme), iman ve İslam'la ilişkisinde ortaya konmaktadır. Hıristiyanlıktaki büyük günahlar İslam'daki büyük günahların ahlakla ilgili olanlarına karşılık gelmektedir. Buna karşılık Sina Dağı'nda Musa'ya gönderilen "On Emir"deki buyruklarla, İslam dinindeki haram kılınanlar (günah olanlar) arasında bir benzerlik görülmektedir. *On Emir*'in ilk dördü, Tanrı'yla kul ilişkisini, diğer altı emir ise kullar arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir ki bunlar İslam'ın da haram kıldığı ve günah saydığı davranışlardır. Bunlar, ana-babaya saygısızlık etmek, adam öldürmek, zina etmek, başkasının malını çalmak, yalancı şahitlik etmek, başkasının malına mülküne göz dikmek.

Birçok İslam İlmihalinde "günah" yerine "haram" kavramı kullanılmaktadır. Bu ilmihallerde haramlar sayılmakta ayrıca bir günah listesi verilmemektedir. Dini bakımdan yasak olan anlamına gelen haram olan şeylerin yapılması günah kabul edilmekte ya da günah olan şeyleri yapmak haram ya da mekruh olarak nitelendirilmektedir. Harama, "günah, masiyet, ism" deniyor.¹⁰ Güvenilirliği daha yüksek ve diğer ilmihallere göre daha yeni tarihli Diyanet'in iki ciltlik ilmihalinde de büyük günah ve küçük günah listesi verilmemektedir. Haram ve helallerden bahsedilmektedir. Haram olanları yapmak, günahtır. Helal ile sevap arasında bir ilişki kurulmakta ve sevap, iyi bir davranış karşısında, Tanrı tarafından verileceğine inanılan mükâfat olarak tanımlanmaktadır. İlmihal ve diğer dini kaynaklarda bir sevap listesine -büyük ve küçük günah listeleri gibi- rastlanmamaktadır. Bazı dini internet sitelerinde verilen sevap listelerinde sayılan sevaplar, daha çok ahlaki davranışlarla ilgilidir. Örneğin, "doğru ve dürüst olmak" gibi. Bu açıdan sevap, farz olan ibadetleri yerine getirmenin yanında, "dini görev olmayan ve kulun kendiliklerinden yaptıkları iyiliklerin karşılığı" olmaktadır. Tıpkı günah algısında olduğu gibi sevap algısı da geleneksel yaşam ve din anlayışına dayanmaktadır. Yani günümüz kent insanı, kent mekanında sevap işleyecek alan ve yol bilmemektedir.¹¹ Hıristiyanlıkta ise sevap, İslam'daki kadar açık ve net bir kavram değildir. Günah kavramının, haramla ilişkisine benzer bir ilişki, sevapla helal arasında da kurulabilir. Bunu biraz zorlayarak kısaca şu şekilde şematize edebiliriz.

Haram--(Yasak)-----Günah---(Eylem)-----Ceza----- (Sonuç)

Helal---(Yasak olmayan)---Sevap----(Eylem)-----Mükâfat---(Sonuç)

İslam dininde işlenen günahtan ancak tövbe ederek kurtulunabilmektedir. Tövbe bir arınmadır ve Allah'a dua ile olmaktadır. İşlenen günahların affedil-

¹⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *İslam İlmihali*, Harf Yayınları, s. 460.

¹¹ Kent insanının kolaylıkla dinsel duyguları kötü amaçlarla kullanan kişi ve grupların tuzağına düşmesinin nedeni budur.

mesi için yapılan dualar yanında, genelde duaların odağında cennete kavuşma arzusu vardır. Kur'an ve sahih hadislerle belirlenmiş büyük günahların affedilmesi için yapılan dualar hariç tutulursa, mevcut dualar da geleneksel yaşamda görülen günahlarla ilgilidir. Bunların çoğunluğu kent yaşamında insanların işlediği/işleyebileceği günahların affedilmesine yönelik dualar değildir. Ya da kentte karşılaşılabilecek bela ve musibetlerden insanların korunmayı istemesini içermemektedir. Sadece cennet arzusuna dönük ve çoğu çağdaş¹² olmaktan uzak ve yine çoğu Arap yaşam kültürünün ürünü olan bu dualara karşı Ümit Meriç'in yazmış olduğu *Dualar ve Aminler*¹³ kitabı, kent günahkarlığının affedilmesi, kentte yaşanan, yaşanması olası felaket ve musibetlere karşı Allah'a yapılabilecek çok güzel duaları içermektedir. Kitaptaki dualar, insanın dua etmesi için illaki Arapça bilmek gerekmediğini "*Türk dilinin en güzel kelimeleri*"¹⁴ ile dua edilebileceğini, duanın Arapça yazılmış olmasının zorunlu olmadığını ispatlar niteliktedir. Sadece dini olanı değil felsefi duyusu, sosyolojik bilinci, metafizik tahayyülü ve tasavvufi bir tavrı içeren dualar; "*Mevla'yı bulmak hakkı niye yalnız Mecnun'lara verilmiştir? Leyla'ların da en az Mecnun kadar Mevla'yı bulma hakkı vardır.*"¹⁵ cümlesiyle ataerkil bir özellik gösteren dualara bir meydan okumayı, Allah'a çocuksu bir şekilde soru sorarak¹⁶, Allah'ı gazap veren, sürekli insanların günahını gözetip ceza veren, korkulması gereken bir ilah olmaktan çıkartıp sevilesi hale getirmektedir. Mehmet Altan'ın kent dindarlığının kaynağı olarak gördüğü tasavvuf ehlinin, yani Yunus'un, Mevlana'nın, Hacı Bayram Veli'nin ve Şeyh Galib'in din anlayışı gibi. Yani dergah ve tekkede gelişmiş din anlayışı ve yaşayışı. Kendi geçimini kendi sağlayan, üretimin içinde insanlar. Daha sonra medrese mollasının (alim), dini yaşamdaki sultası başlar ve arif ölür. Arif'in ölmesi ile dinin sevap ve günaha, ibadete, ritüele indirgenmesi süreci başlamıştır. Aslında kent dindarlığının toplumsal koşulları, Altan'ın söylediği gibi, Cumhuriyetin Tekke ve Zaviyeleri kapatmasıyla ortadan kalkmamıştır. Cumhuriyetin kapattığı bu yapıların kent dindarı üretme yeteneği ve kapasitesi zaten ortadan kalkmıştır. Bu yapılar kent dindarı değil ancak tembel bir mistik, Altan'ın ifadesi ile "üretmeyen", "dünyayı kavramayan" insanlar yetiştirmiştir. Gerçekte Cumhuriyet döneminde kapatılan Tekke ve Zaviyeler, Osmanlı Batılılaşmasına ve İmparatorluğun kötü gidişiyile geleceğin belirsizleşmesine karşı duyulan tepki içinde biçimlenmiş yapılardır. Batılılaşmanın toplumsal hayatta artan görünürlüğü, İmparatorluğun karşılaştığı belli açmazlar ve Batı'nın (Hristiyanlığın) saldırıları özellikle Osmanlı coğrafyasında dini temelde bir içe kapanmayı getirmiştir. Tek-

¹² Buradaki çağdaşlık kavramı ilericilik-gericilik şeklinde değil "bugüne ait olan" anlamında kullanılmaktadır.

¹³ Ümit Meriç, *Dualar ve Aminler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

¹⁴ A.g.e., s. 25.

¹⁵ A.g.e., s. 50.

¹⁶ A.g.e., s. 77.

ke ve tarikatlar bu içe kapanmanın, savunmaya geçmenin mekanları olmuşlardır ve 19. yüzyılda sayıları hızla artmıştır. Geleceğin belirsizliği karşısında geçmişe sığınan, belli dini semboller ve ritüeller etrafında bir birlik çabası içine giren bu yapılarla, Batı'ya (Bizans'a) karşı zaferler kazanılan bir dönemde (Batı'nın savunmaya çekildiği zamanlar) ortaya çıkan, Anadolu'yu bir Türk ve İslam yurdu yapan Yesevilerin, Yunusların, Bektaşilerin tarikat ve dergahları farklıdır. Yaşanan gelişmelerden duyulan kaygılar ve bunu tetiklediği korku, İmparatorluğun gerileme ve dağılma döneminde ortaya çıkan tarikat ve tekkelerde (medreseleri de sayabiliriz) sevgi ve hoşgörüyü dayalı bir din anlayışı yerine, korku ve savunma temelli bir dini anlayışı getirmiştir. Bu dini anlayış, İslam'da gerçekte itikadi olan günah olgusunu ameli alana genişletmiştir. Yani insanların tüm eylemlerini günah-sevap ikilemi içine hapsedmiştir.¹⁷ Durum böyle olunca tüm inanan insan eylemleri "cennete kavuşmak" gibi bir beklentiye dayalı olarak yapılmaktadır. Halk arasında bu dünyanın bir "imtihan dünyası olduğu" anlayışı bu yaklaşımı beslemektedir. İnsanın tüm eylemlerinde ve ibadetlerinde "cenneti gözetmesi" yaklaşımına yüzlerce yıl önce Yunus Emre, "*Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri/ İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni*" dizeleri ile adeta itiraz etmiştir. Sürekli sevap-günah hesabı yapan inanan, bu anlamda dini ve ahlaki eylemini bir koşula, çıkara, cennet beklentisine dayandırmaktadır. Yaşamın içinde sırf insan olarak ahlaklı davranmanın, iyilik yapmanın/sevap işlemenin önemi azalmaktadır. İslam'ın peygamberi Hz. Muhammet'in "*Ben, ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*" hadisinde dünyevi yaşama yapılan vurgu boşa çıkmaktadır.

Din, haramlara, yasaklara ve günahlara boğulmuştur. Dışarıdan bakıldığı zaman, insanın her eylemini "günah" mefhumuyla değerlendiren bir din anlayışı görülmektedir. İşte Osmanlı'dan Cumhuriyet'e böyle bir dergah, tekke ve zaviye miras kalmıştır. Bu dini yapıların korku ve kaygı temelinde biçimlendirdiği günah algısı bugün devam edip gitmektedir. Sorun da buradan kaynaklanmaktadır. Bu günah algısının devam etmesi, kente taşınması, kentte yaşanan günahların algılanmasını engellemekte ve kent insanında "günahsızlık" algısı yaratmaktadır.

İslam'da ve Hıristiyanlıkta günah kavramının dini temelleri olduğu gibi, kültürel ve toplumsal temelleri olduğu açıktır. Büyük ve küçük günah listelerindeki günahlar; mezhepler, cemaatler ve tarikatların din yorumuna ve inançlarına göre değişirken, toplumsal ve kültürel koşullar da günah algısını biçimlendirmiştir. Kültürel olarak büyük günahların bazıları (tabii kaynağını Kur'an'dan alan günahlar hariç olmak üzere) ataerkil ve erkek egemen bir anlayışı yansıtmaktadır. Diğer yandan sayılan günahların çoğunluğunun, dinin ve geleneğin egemen olduğu, yani modern hukukun geçerli olmadığı toplumlarda "insanın ve toplu-

¹⁷ Gerçekte sevap sayısı günah sayısından daha az. Yetmiş dört büyük günah sayılırken, yedi tane sevap sayılmıyor.

mun huzurunu"¹⁸ sağlamaya dönük olduğu belirlenmiştir. Günah olarak görülen eylemlerin çoğunluğu bugün medeni hukukun, ceza hukukunun kapsamına girmektedir.

Burada asıl sorun kentsel yaşam süreci içinde ortaya çıkan, günah olarak görülen eylemlerden/davranışlardan daha kötü olan durumların günah olarak algılanmamasıdır. Büyük ve küçük günahlar içinde sayılmayan, insanlar tarafından da günah olarak algılanmayan yeni kent günahları ortaya çıkmıştır. Bunlar insan ve toplum huzuruna, toplumsal barışa, insan hayatına daha çok zarar veren yeni kent günahları olarak görülebilir. Yani dindarlık kentleşmişse günahkarlık da kentleşmiştir. Ancak insanlar kentleşse de günah algıları hala köylü dindarlığı içinde biçimlendiği haliyle kentte devam etmektedir. Bu durumda kişi köylü, geleneksel yaşam ilişkileri içinde ortaya çıkan günah durumlarının kentteki karşılıklarını fark edememektedir. Günah sayılması gereken bazı yapıp etmelerini günah saymamaktadır. Gerçekte kentte yaşayan insanlar belli eylemleri açısından oldukça günahkardır. Bu günahkarlık Allah'ı inkar etme ya da dinin temel inanç ilkelerini inkar etme anlamında değildir. Bunlar kent toplumsal yaşamının ürettiği, kavramın ait olduğu dinin hedeflediği ahlaklı bir toplum olmayı engelleyen buna rağmen insanların çok da farkında olmadığı günahlardır. Bu farkında olmayışın en önemli nedenlerinden biri, insanların din anlayışının ve buna bağlı olarak günah-sevap algısının geleneksel/köylü kalmasıdır. Sosyo-kültürel anlamda kentleşmemenin getirdiği eksiklikler ve sorunlara benzer bir şekilde, dinsel ve ahlaki yaşamda bilinçlenememenin getirdiği sonuçlar ve sorunlardır.

Kent Günahları, Kent Günahkarlığı ve Kent Günahkarı

Yukarıda da belirttiğimiz gibi toplumdaki mevcut sevap-günah algısı kentte yaşanan günahlarla örtüşmemektedir. Kentsel yaşam içindeki koşullar bazı günahlara yol açmakta ancak bu günahlar konusunda insanlarda bir farkındasızlık görülmektedir. Gerçekte bugün kentler, taşıdığı özellikler nedeniyle birçok günaha ortam hazırlamaktadır. Hayatın daha sade olduğu, üretimin çeşitlenmediği kırsal yerleşimlerde ve geleneksel toplumlarda oldukça fazla günah listesi yapılmasına karşın, modern kent insanının günahsızlık algısı veya günah algısının köylü kalması üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bu günahlara "kent günahları", bunları genel olarak ifade etmek adına "kent günahkarlığı" ve bu günahları işleyenlere de "kent günahkarı" diyoruz.

¹⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, günahın dayandırıldığı yasak ve haram olan şeylerin, insanın ve toplumun selameti ve mutluluğu sağlamak amaçlı olduğunu söyler.

Günümüz Kent Günahları

Kentlerde ve özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde en çok işlenen günahların başında insanların yürüyeceği kaldırımın işgal etmek gelmektedir. Ya da kaldırımın altını oyup dükkânı genişletmek, bodrum kata merdiven yapmak için kaldırımın daraltmak. Ara sokaklarda ise bu, kaldırımın yarısını çitle çevirip, köy özlemine gidermek için oraya üzüm ağacı veya lahana fidesi dikmek şeklinde işlenmektedir. Kırsal bölgelerimizde an/sınır davaları genelde komşunun bağına/tarlasına tecavüzden kaynaklanır. Bir başkasının toprağında sınırı aşarak bir ürün yetiştirmek ve bunu yemek haramdır ve günah olarak görülür. Hele ki bunu çoluk-çocuğuna yedirmek “haram lokma yedirmek” olarak değerlendirilir. İleride bu ailenin bireylerine bir felaket geldiği zaman bu “haram lokma”ya bağlanılır. Hatta toplumumuzda su içerken ve yemek yerken genzimize kaçtığına söylenen ilk şey “helal helal” sözüdür.

Bu dini söylem ve terbiye ile büyümüş bir insanın kentte sadece bir kişiye değil yüz binlere belki milyonlara ait olan kaldırımın işgal etmesi haram ve buna bağlı bir günah işleme eylemi olarak görülmemektedir. Oysaki yaşlı, sakat, hamile ve çocuklu kadınlar bu işlenen günahın büyük zarar görmekte oldukları. Yaşadıkları zorluk nedeni ile her biri kul hakkı alacaklısı olmaktadır. Bu günahı işleyen kişi ise binlerce insanın hakkını yemektedir.

Günah kavramının olduğu bütün dinlerde haram olan ve yapılması günah olan eylem ve davranışların temel mantığında; *insana, topluma, doğaya ve canlıya zarar vermek* vardır. Bu tür kent günahlarından biri, mevcut doğal ve toplumsal kaynakları kullanmada ortaya çıkmaktadır. Örneğin; abdest alırken suyu çok kullanmanın günah olduğu söylemi ile büyüyen insan kentte 250 litrelik küvetin içinde sefa sürmeyi, keyif yapmayı, saatlerce suyla araba yıkamayı günah olarak algılamamaktadır. O hala abdest alırken suyu çok kullanmayı günah olarak algılayan bir zihin taşımaktadır. Ama hoyratça kullandığı suyun başka bir kentin canlısının, ağacının, tarlasının suyunun gasp edilerek yaşadığı kente getirildiğini görememektedir.¹⁹ “Abdest alınırken fazla su kullanmak günahtır.” zihniyeti ile yaşayan kişi su gibi yaşamsal bir kaynağı bulaşık yıkarken, traş olurken, dişini fırçalarken veya banyo yaparken hoyratça kullanmayı haram ve günah olarak görmüyor. Artık kentte ibrikle abdest alınmıyor. Kentte bu günahın karşılığı “suyu gereksiz kullanmak ve musluğu açık bırakmak günahtır” olmalıdır.

İslam tarihinde Hz. Ömer’e atfedilen bir olay vardır.²⁰ Adalet ve devlet malı söz konusu olunca en çok anlatılan bir kıssadır bu. Buna göre Hazreti Ömer bir

¹⁹ Büyük kentlerin çevresindeki yerleşimlerin su ve diğer kaynaklarını sömürmesi olgusu kent tartışmalarında ele alınmayan bir konudur.

²⁰ Son araştırmalarda buradaki Ömer’in halife Ömer değil, Hz. Ömer’in torunlarından Emevi Halifesi Ömer Bin Abdülaziz olduğu bildirilmektedir. Bkz. İkrâm Arslan, *Nebevi Nefes*, Nesil Yayınları, 2011.

gece makamında iken sahabeden biri ziyaretine gelir. Bu sırada Hz. Ömer işiyle meşguldür ve bir süre daha çalışmaya devam eder. İş bitince, Hz. Ömer yanan mumu söndürüp başka bir mum yakar ve gelen kişi ile konuşmaya başlar. Sahabi: “Ey Ömer, niçin mumu söndürüp diğer mumu yaktın ve ondan sonra benle konuşmaya başladın?” diye sorar. Hz. Ömer: “Evvvelki mum devletin hazinesinden alınmıştı. O yanarken özel işlerimle meşgul olsaydım Allah indinde mesul olurdu. Seninle devlet işi konuşmayacağımız için kendi cebimden almış olduğum mumu yaktım.” şeklinde cevap verir. Bu dini hikaye ve terbiye ile büyümüş insanların kentte bırakın devletin elektriğini kişisel işlerinde tüketmeyi, kurumun elektriğini hoyratça yakmanın yanında, oturduğu konutuna çekerek tüketmektedir. Bunu da haram ve günah olarak algılamamaktadır. Oysaki o dönemlerde mum ne ise bugün elektrik odur. Yani bugün devlet dairelerinde haram ve günah olan devletin yanan mumu değil elektriğidir. Sadece devlet kurumlarında değil kişisel yaşantımızda da aslında üretiminde büyük bir bedel ödenen enerjiyi bilinçli ve israf etmeden kullanmak belki de en büyük sevap olacaktır. Yakılan her KW elektriğin üretiminin doğada birçok bitki ve canlı türünün yok olmasına yol açtığı bilincine varmak bizi bu günahattan kurtaracaktır. Bugün enerji ihtiyacının (ihtiyaçtan öte lüksün) karşılanabilmesi için her akarsu üzerine bir değil birkaç tane baraj yapılması ve tüm vadilerin sular altında kalması, bu vadideki tüm canlı yaşamını yok etmektedir. Bu canlıların yok olmasının günahı bugün en çok kentte yaşayan insanlarıdır. İstanbul’da tüketilen enerji, buralara çok uzak insanların yaşam alanlarının daraltılması pahasına elde edilebilmektedir.

Bugün kentlerde işlenen günahlardan biri de temizlik anlayışımızdan kaynaklanmaktadır. Bu günahı daha çok ev kadınları işlemektedir. Bugün çalışma hayatının dışında kalan (daha doğrusu evde çalışan) kadınların yaşamında ev temizliği büyük bir yer tutmaktadır. Adeta bu kadınların tüm günleri ev temizliği ve işleri ile geçmektedir. Ancak temizlik yapma biçimleri kentsel yaşamla çok uyumlu değildir. Yaşam alanının geniş, evlerin müstakil veya avlulu olduğu kırsal bölgelerdeki temizlik yapma alışkanlıklarının bir kısmını kentte sürdürmektedirler. Örneğin, on dakika sonra ekmek ya da gıda maddesi alacağı bakkal ya da marketin üstüne üçüncü kattaki halı çırpılmaktadır. Halıdan dökülen tüm kirler ve tozlar cadde/sokakta yürüyen insanların üzerine düşmektedir. Evi temizlerken başka insanlarla ortaklaşa kullandığımız sokağı kirletiyoruz. Yine piknik alanları, sayfiye yerleri ve park gibi kamuya açık alanları çöpümüzle kirletmek de yaygın olarak görülen bir günahkarlıktır. “Temizlik imdandır.” hadisinin anlamı bedensel temizliğe ve ev temizliğine (kendi evimiz) indirgenmiştir. Temizliğin aynı zamanda bir uygarlık ölçütü olduğu unutulmaktadır. Kendi evimizi temizlerken başkasının evini veya sokağı pisletmek dini açıdan “kul hakkı”, hukuki açıdan gayri medeni bir davranış, sosyolojik açıdan bir anomi durumudur. Dolayısıyla bu günahlardan kurtulmanın yolu sadece dini terbiye ve tedrisattan geçmemektedir.

Kentlerde bazı günahlara kaynaklık eden nedenlerin başında ekonomik rekabet-daha fazla kazanma hırsı gelmektedir. Hızlı yaşam koşulları insanlara bazı günahlar işletmektedir. Bu günahlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

Ekonomik faaliyetler içinde, yolda ölümle yüz yüze gelmiş bir hastayı taşıyan ambulansın çıkardığı mahşeri sesi duymamak. Bu günahkar o anda tüm zihinsel enerji ve dikkatini kazanacağı paraya odaklanmış ve kendini tüm insanlık hallerine kapatmış insandır. Özel arabasının koltuğuna yayılmış, kulağı ile ağzı arasına yapıştırdığı cep telefonu (modern emziği) ya sevgilisi ile konuşmakta ya da bağıra çağıra hesap yapmaktadır. Bir gün o ambulansın kendisi için de siren çalabileceğini düşünemeyecek kadar aymaz ve duyarsızlaşmıştır. Saniyelere karşı direnen bir insanın ölümüne sebep olmak, Kuran'da büyük günahlardan sayılan "başkasının canına kıymak" la benzer şeylerdir.

Kentlerdeki çalışma koşulları gereği gün içerisinde işten-eve, evden-işe ulaşım oldukça yorucu bir süreçtir. İşten toplu taşıma araçları istasyonuna gelen insanlar yolculuk süresince oturarak gitmek için adeta birbirlerini ezerek kapılara hücum etmekte, yaşlı, hasta ve çocuklar ezilmektedir. Yorucu bir günün ardından ulaşımın zorluğu da eklenince insanlar gerginleşmekte bu da onların istenmeyen/olumsuz davranışlar sergilemesine yol açmaktadır.

Kamu malını, aracını kişisel çıkarları için kullanmak devlet memurlarının ama en çok yüksek derece memurların ve siyasilerin işlediği bir günahdır. Gittikçe büyüyen kentler ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin yoğunlaştığı alanlar olarak tüm dinlerin yasakladığı eylemlerin (günah ilişkilerinin) merkezi haline gelmektedir. Günümüzde dinde günah olarak sayılan bazı eylemler hukuken suç sayılmakta ancak hukukun suç saydığı eylemler günah olarak algılanmamaktadır. Hukuken bir kılıf uydurduğunuzda bu günahahtan kurtulmuşluk duygusu yaratmaktadır. Bu durum günahkarlık algısında sapmayı/ çarpılmayı getirmektedir.

Bunların yanında, siyasal statüsünden kaynaklanan gücünü toplumsal ilişkilerinde bir baskı aracı olarak kullanmak, sosyo-ekonomik olanaklarını bu durumdan yoksun ya da alt tabaka insanları üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmak, kendini fakirden, yoksuldan ayırmak, onlarla arasına sosyo-ekonomik mesafe koymak, farklı inanç gruplarını ötekileştirmek, ibadetini ve yardımını teşhir etmek ve bunun duyulması ve dillendirilmesinden memnun olmak gibi günahlar kentte öne çıkan günahlardır. Bu tür günahları en çok işleyenlerin başında "yükselen yeni siyasal ve ekonomik toplum kesimleri" gelmektedir. Bu yükselişin getirdiği değişim dünyevileşme eğilimlerini artırırken diğer yandan günah algısında sapmaya yol açmaktadır.

Sonuç

Öyle görünüyor ki ülkemizde ve diğer İslam toplumlarında günah olgusu, dini oluşumların (mezhep, cemaat gibi) toplumun ve üyelerinin davranışlarını

kontrol etmeye dönük bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Günah söyleminin peygamberin vefatından sonraki süreçte ve daha çok da Batı'nın dini ve ekonomik saldırıları ve ülke içinde siyasal otoritenin dini oluşumlara yönelik politikaları karşısında bir tür savunma olarak biçimlendiği söylenebilir. Birçok günah sayılmasına rağmen bir elin parmakları kadar sevap sayılmaması bunun en önemli kanıtıdır.

Günümüzde her türlü dini ve ahlaki söyleme ve vurguya rağmen kent günahları ve günahkarlığı artmaktadır. Bu durum İslam'ın siyasal söylem içindeki ağırlığının artması ile bir çelişki oluşturmaktadır. Bir taraftan ibadetler ve insanların günlük dillerinde dinsel kavram ve sözcükler artarken diğer yandan ahlaki seviyenin düşmesi (helal ve haram kılınanların artması) görmezden gelinecek bir çelişki değildir. Üstelik bu durum normalleşmiş görünmektedir. Namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin yoğunlaştığı, dini sembollerin (takke, sakal, tespih, dijital tespih, zikirmatik, sarık vb.) görünürlüğünün arttığı, dillerde dini kavram ve söylemin fazlalaştığı ama kent günahkarlığının da arttığı bir zamanda yaşıyoruz. Mevcut dini eğitim ve terbiye ile kent dindarlığının oluşamayacağı bir gerçektir. Mehmet Altan'ın kent dindarlığının varoluşsal/toplumsal koşulu olarak gördüğü tekke ve dergahların günümüzdeki versiyonları olan cemaatlerin kent dindarlığının gelişmesine katkısı tartışmalıdır.